

מיכאל הלרשטיין*

ישיבת תורת החיים

גדרי גזירת איסור טלטול כלים בשבת

הקדמה

הגמרא במסכת שבת (קכג:) מבארת את ההשתלשלות של 'גזירת כלים' שגזרו בימי נחמיה בן חכליה: "בראשונה - אסרו לטלטל את כל הכלים חוץ ממקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטרן של קדרה (כף גדולה) וסכין קטנה שעל גבי שלחן" (אח"כ התירו, חזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו כל הכלים ניטלים חוץ מהמסר הגדול ויתד של מחרשה".

אביי מסביר: "התירו" - כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו, "חזרו והתירו" - אפילו לצורך מקומו, "וחזרו והתירו" - כלי שמלאכתו לאיסור רק לצורך גופו, אך כל זה עדיין רק בכלים הניטלים ביד אחת. "עד שאמרו כל הכלים ניטלים" - דהיינו אפילו בשתי ידיים.

הקשה רבא, והרי כתוב "התירו", למה שיתירו רק לצורך גופו ולא לצורך מקומו? לכן רבא הסביר: "התירו" - כלי שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, "חזרו והתירו" - אפילו מחמה לצל, "וחזרו והתירו" - כלי שמלאכתו לאיסור רק לצורך גופו או מקומו (ולא מחמה לצל) אך כל זה עדיין רק בכלים הניטלים באדם אחד. "עד שאמרו כל הכלים ניטלים" - דהיינו אפילו בשני בני אדם.

(* דברים רבים נתלבנו יחד עם חברותא שלי, ר' יצחק טסלר.

א). יש לציין שיש דברים שבכלל לא גזרו עליהם, כגון אוכלים וכתבי הקודש, כפי שמשמע מהגמ', וכ"כ הר"ן וכ"פ השו"ע. לגבי כוסות, קערות, סכו"ם וכדו' - לכאורה הם ככל כלי שמלאכתו להיתר, דמאי שנא? כך מוכח מהגמ' (של הני קערות) וכן מוכח ממה שמנחה הגמ' סכין קטן שעל השולחן כאחד מהדברים יוצאי הדופן שעליהם לא חלה הגזירה, משמע ששאר כלי שולחן היו בכלל הגזירה. וכ"נ ברמב"ם, שמנה כלי השולחן בכלל כלי שמלאכתו להיתר, וכ"כ רבינו חננאל והר"ן, ודלא כתוס', הרא"ה (ריטב"א בשמו) ובעל המאור (מז.), שכתבו שאף כלי שולחן לא היו בכלל הגזירה [וממילא פשוט שטלטולם מותר אף שלא לצורך כלל]. ולכאורה צ"ע כיצד ראשונים אלו יתמודדו עם המקורות הנ"ל מהגמ'.

יוצא שלאביי כלי שמלאכתו להיתר אסור אפילו מחמה לצל, וכלי שמלאכתו לאיסור מותר רק לצורך גופו אך לא לצורך מקומו, ובשתי ידי תמיד אסור. מאידך, לרבא כלי שמלאכתו להיתר מותר בין לצורך גופו ומקומו ובין מחמה לצל. וכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו, אך לא מחמה לצל. איתא במשנה: "כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך".

הגמרא מבארת שנחלקו האמוראים - במה נחלקו תנא קמא ורבי נחמיה. רבה ביאר שתנא קמא סובר שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, וכלי שמלאכתו לאיסור מותר רק לצורך גופו. רבי נחמיה סובר שכלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו רק לצורך גופו. שואלת הגמרא, אליבא דרבה, אם באמת רבי נחמיה אוסר טלטול לצורך מקומו, איך מפנים את הקערות מהשולחן? ועונה הגמרא שמותר מדין גרף של רעי.

מאידך, רבא ביאר שתנא קמא סובר שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, ואפילו מחמה לצל. וכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו אך לא מחמה לצל. ורבי נחמיה סובר שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, אך לא מחמה לצל^ב.

והלכה כהסברו של רבא ונקטינן כתנא קמא. כ"פ כל הפוסקים.

יסוד איסור טלטול כלים

יש להבהיר נקודה חשובה בהלכות מוקצה והיא שאיסור טלטול כלים, בין אם מלאכתם לאיסור^א ובין אם מלאכתם להיתר, אינו משום איסור מוקצה. איסור

(ב). ולרב יהודה (קכב): כלי שמלאכתו לאיסור אסור אפילו לצורך גופו.

(ג). הגדרת כלי שמלאכתו לאיסור: בגמ' שבת קכג. מובאת ברייתא שמדוכה של תבלין וכדו' חשובה ככלי שמלאכתו לאיסור. רש"י שם ביאר: "כיון דעיקר מלאכתו לשחיקה דהיא מלאכת איסור משום טוחן", ולאחר מכן הביא שגם העלי (שהוא הכלי שכותשים עליו, ולא הכלי שכותשים בו) אסור בטלטול כיון שהאיסור נעשה בו. גם הרשב"א שם הביא שקדירה שמבשלים בה נחשבת לכלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטל אותה עם תבשיל כיון שעתה משמשת להיתר. ונראה שצריך שני תנאים להגדרת כלי ככלי

מוקצה מתייחס רק לדברים שאדם מקצה מדעתו שלא להשתמש בהם כלל בשבת, והם אסורים בשימוש בשבת משום שהם מוקצים. ולכן לא יכול להיות שכלי שמלאכתו לאיסור או להיתר יהיו מוקצים, שהרי היא גופא ההיתר לטלטלו לצורך גופו או מקומו והוא מיועד לשימוש אף בשבת. ואף דברים שמציאות השימוש בהם בשבת היא לעיתים רחוקות, הרי שכל עוד יש להן שימוש בשבת - אינם מוקצים. כך מוכח מהגמרא (קכח.) שאומרת שבשר חי אינו מוקצה כיוון שיש אנשים שלפעמים אוכלים בשר חי. וכן מהגמ' במסכת ביצה (כו:) שמוכיחה שאין מוקצה לחצי שבת מפולין ועדשים, והגמ' מבארת שכיוון שהם לפעמים נאכלים חיים אין הם מוקצים. וכן מהגמ' בשבת (מו.) שאומרת שנר של נפט לאחר שכבה אסור לטלטלו כיוון שהוא מאוס ולא ראוי לשום שימוש בשבת, בשונה מנר של שמן, שאינו מאוס ויש לו שימוש. וכן מוכח מעוד גמרות (מג. קכד: ועוד).

וכן יש להביא ראיה לחילוק זה, שהרי לא יכול להיות שגזירת מוקצה נגזרה רק בימי נחמיה, שהרי בגמ' בשבת (ל:) מבואר שאיסור מוקצה נהג כבר בימי דוד המלך, ובעת פטירתו, שהיתה בשבת, לא התירו חכמים לשלמה בנו לטלטל את גופתו אלא ע"י ככר או תינוק^ד. ולכן נראה לומר דב' דינים שונים הם - מוקצה וגזירת כלים.

ש'מלאכתו לאיסור': שעיקר תשמישו לאיסור (דהיינו שמייוחד לכך) ושרוב תשמישו לכך (כך משמע מדברי הבאור הלכה ג' ד"ה קדירה). [הגרש"ז אורבך והגר"ש אלישיב מקילים בזה וסוברים שכלי שרוב מלאכתו הוא לאיסור אבל אינו מיוחד לאיסור ועשוי גם למלאכת היתר רק שלאיסור משתמשים בו יותר, דינו ככלי שמלאכתו להיתר (שלמי יהודה בפתיחה בהערה יד)].

כלי שבעזרתו עושים איסור מסוים אך אין האיסור נעשה בכלי עצמו, כגון ספר טלפונים שהעיון בו הוא לצורך התקשרות: דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק מוקצה פ"ב אות א', שלמי יהודה פ"ס סק"ס) שדינו ככשמל"א כיון שרוב תשמישו הוא לצורך מלאכת איסור, ולכן מותר לחפש בו כתובת מסוימת, כדין כשמל"א שמותר לצורך גופו. מאידך הגרש"ז אורבך (שש"כ ח"ג פ"כ הע' מג', ופכ"ח הע' לה') הסתפק בזה שמא אינו נחשב ככשמל"א, אך אסר לטלטלו משום עובדין דחול. אכן לחפש בו התיר (מאור השבת ח"ב מכתב כד' אות ו'), כיוון שאין שימוש זה חשוב כעובדין דחול. דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ג עמ' פב) שספר טלפונים חשוב ככשמל"א מחמת איסור קריאה בשטרי הדיעות, ואע"פ שמשמש גם למציאת כתובות אין זה עיקר שימושו ע"כ. וכן נראה עיקר.

ד. אולם בשו"ע הר"ז (או"ח סי' ש"ח סעי' י"ז) תירץ זאת שמוקצה מחמת גופו נגזר כבר בימי דוד המלך ואילו בימי נחמיה גזרו על שאר מוקצה. וקצת דוחק לומר שהיו ב' סוגי מוקצה, שהרי פשט דברי הגמ' שהיתה גזירה אחת של איסור טלטול כלים.

הבהרה זו, שאיסור טלטול כלים אינו משום מוקצה, כותבים הראשונים להדיא, ביניהם הריטב"א (קכד: סוף ד"ה אמר רב), החידושים המיוחסים לר"ן (קכב: ד"ה אלא אמר רבה), הראב"ד (השגה על בעל המאור בריש מס' ביצה סק"ב), הרמב"ן (חידושו לשבת כג: ד"ה הא), רבינו תם (ספר הישר - חלק השו"ת, סי' יב) ההשלמה (קכב:), המאירי (קכד: ד"ה מקצת) האור זרוע (ח"ב סי' פו) ועוד^ה. וכן ביאר יסוד זה בארוכה הגר"א (יו"ד סי' רסו סקט"ז, או"ח סי' רסו סק"ג).

טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך

בתחלת ימי נחמיה גזרו 'גזירת כלים' שאסור לטלטל את כל הכלים בין מלאכתם לאיסור בין מלאכתם להיתר, ואח"כ הלכו והתירו כפי שהתבאר לעיל. וע"פ זה נראה שאף כלי שמלאכתו להיתר היה אסור בטלטול, והתירו את טלטולו לצורך גופו או מקומו, וכן מחמה לצל. אך לא מצינו שהתירו לטלטלו שלא לצורך כלל. ולכן נראה שאף כלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך כלל.

כ"כ רבים מהראשונים וביניהם הר"ן, הריטב"א, הארחות חיים (שנט), הרשב"ץ (ח"א קלז) הראב"ה (רסג) וכן נראה ברמב"ם (פכ"ג ה"ג, כמש"כ הרב המגיד שם), וכ"פ השו"ע, המשנ"ב, הערוה"ש ורובם של פוסקי זמנינו (ביניהם השש"כ, המנוח"א, החזו"ע ועוד רבים).

נציין כי החידושים המיוחסים לר"ן כתב אחרת ולפי דבריו מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך, וכן מדויק מדבריהם של ספר הנזיר, התניא רבתי (יט) והשיבולי הלקט (קכ), שכתבו שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו, ובאמת צ"ע בדבריהם. החידושים המיוחסים לר"ן הביא ראיה לדבריו מהגמרא בדף קמב:, שם מסופר על אביי שהניח כף גדולה על העומרים כדי להתיר טלטולם, וכן על רבא שהניח סכין על בן יונה שלא התבשל או נמלח כדי להתיר

ה). וכן אפשר לדייק מדברי הרמב"ם בהלכות שבת (פכ"ד ה"ג) ובהלכות יום טוב (פ"א ה"ז) ע"ש היטב. יש להעיר שאין להביא ראיה מדברי רש"י (לה: ומתוס' (לו) רי"ד ורז"ה שכתבו לכאורה שהוא אסור משום מוקצה, כיון ששם כתב אליבא דרבי יהודה שיש מוקצה אף בדבר שיש לו מלאכת היתר. ולכן אותן חצוצרות נחשבות כמוקצות מחמת גופן כיוון שאין תשמיש בשבת, כיוון שאוסר לטלטלן אפילו לצורך גופן.

טלטולה, וכי איך טלטלו את הכף והסכין, שמלאכתם להיתר, שלא לצורך? אלא קמ"ל שכלים שמלאכתם להיתר מותר לטלטלם שלא לצורך כלל.

אולם, יש לדחות ראייה זו שהרי סכין וכף הם גופא הכלים שלא גזרו עליהם 'גזירת כלים' מלכתחילה, כמו שכתב להדיא רבינו חננאל: "אביי מנח כפי אכפא... ורבא מנח סכינא אבר יונה... אמר שאלו מותרים לטלטלם בשבת, דתניא בראשונה היו אומרים ג' כלים מותרים בשבת מקצוע של דבילה זוהמא ליסטרן וסכין קטנה שע"ג השולחן וכפה היא זוהמא ליסטרן (=כף גדולה)" עכ"ל.

גדר לצורך גופו ומקומו

ראשית יש להגדיר מסברא ש'צורך' פירושו עשיית פעולה לתכלית מסוימת כאשר האדם הפועל מודע לתכלית של פעולה זו.

גדר צורך מקומו: יש לעיין האם 'צורך מקומו' הוא דווקא צורך של השתמשות במקום בו הכלי מונח כעת, או אפילו אם האדם רוצה את אותו המקום פנוי לצורך השבת נחשב כצורך מקומו:

ראינו בגמ' ששואלת אליבא דרבה, שאמר שרבי נחמיה אוסר טלטול כלים (בין אם מלאכתן לאיסור ובין אם מלאכתן להיתר) גם כאשר הטלטול הוא לצורך מקומו, איך מפנים את הקערות המשומשות (כ"כ רש"י וכן מוכח מתשובת הגמ' 'מידי דהוה גרף של רע') מהשולחן? והגמרא עונה שלפי רבה, רבי נחמיה יצטרך להתיר זאת מדין גרף של רע.

כל שאלת הגמ' היא דווקא אליבא דרבה - שאין הלכה כמותו - שרבי נחמיה אוסר לצורך מקומו, אבל לפי רבא - שהלכה כמותו - אין אנו צריכים להגיע לדין של גרף של רע, כיוון שמותר לפנותם מדין צורך מקומו, שהרי בזה נחלקו רבה ורבא.

לפי זה מוכח שאף פינוי כלים משומשים מהשולחן נחשב כצורך מקומו, ולכאורה מדובר גם כאשר אינו צריך להשתמש באותו שטח שם נמצאים הכלים⁹.

וכן מוכח מדברי הרמב"ן שפינוי כלים כדי שיהיה מקומם פנוי נחשב כצורך מקומו. מדבריו על הגמרא בביצה (כח:), שהתירה לטלטל שיפוד שצלו בו, וטעם ההיתר הוא כדי שלא יזיק לרבים ("מידי דהוה אקוץ ברה"ר"). וכתב על זה הרמב"ן (מלחמות ריש מס' ביצה) שהטעם שהוצרכו להגיע לתירוץ זה ולא תירצו בפשטות שמותר לטלטלו כיון שנחשב כצורך מקומו, הוא מפני שהשיפוד הוא מוקצה מחמת מיאוס, שאסור לטלטלו אף לצורך גופו או מקומו [וכדברי הרמב"ן כתבו הגרע"א (הגהותיו על המג"א סי' רעט סק"ב) והחזו"א (סי' מג סק"ז) מדעתם]. ומוכח מדבריו שאם השיפוד לא היה מאוס, שאז איסור טלטולו הוא רק משום דהוה כלי שמלאכתו לאיסור, היה מותר לפנותו, כיוון שנחשב זה לצורך מקומו. ומשמע שלפנות כלים אף בלי שימוש במקום נחשב כצורך מקומו.

אולם, מאידך, הרשב"א (ביצה כח:) כתב שמוקצה מחמת מיאוס מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. ועל בסיס הנחה זו הוא כותב שמכך שהגמ' הוצרכה לתרץ את היתר טלטולו משום שמזיק ולא תירצה משום שהוא לצורך מקומו, מוכח שטלטול כזה שאינו כדי להשתמש במקומו אינו נחשב כצורך מקומו, ומוכיח דבריו גם מהגמ' לעיל, שהוצרכה לתרץ את פינוי הקערות משום שהוא גרף של רעי, ומכך שהוצרכה לתרץ כך ולא תירצה שזה נחשב כלצורך מקומו מוכח שפינוי אינו נחשב כלצורך מקומו.

אולם, דבריו צריכים ביאור, שהרי מניין לו לרשב"א שמותר לטלטל מוקצה מחמת מיאוס לצורך גופו או מקומו? ועוד, שהרי מפורש בגמ' שכל שאלת הגמ'

9. יש שדחו ראיה זו כיוון שיכל להיות ששאלת הגמ' היא על פינוי הכלים מהשולחן כדי להשתמש בו לתשמיש אחר, אך קצת דוחק שלא מצינו שבתקופת חז"ל השתמשו בשולחנות לצורך אחר, וק"ק לומר דמיירי לצורך הכלים של הסעודה הבאה כיוון שלא מסתבר כ"כ שהיו להם כלים מיוחדים לכל סעודה אלא שהיו מנקים את הכלים שהשתמשו בהם לסעודה האחרונה ואוכלים בהם שוב לצורך סעודה זו, וא"כ לכו"ע יהיה מותר דהוי לצורך גופו.

10. יש להעיר כאן על יסודו של הרשב"א (שהתבאר בתשובתו, ח"א סי' תרו) בכל הלכות מוקצה, והוא שלשיטתו, כל דבר שיש שם 'כלי' עליו בין אם 'מלאכתו לאיסור' בין אם הוא 'מוקצה מחמת מיאוס' וכל כיוצא בזה - מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, חוץ מ'מוקצה מחמת חסרון כיס' ומדבר שאין עליו שם כלי כגון עצים ואבנים, שאותם אסור לטלטל כלל. ולכאורה יסוד זה של הרשב"א קשה ממספר

על פינוי הקערות היא רק אליבא דרבה, שאין הלכה כמותו. ואליבא דרבא אין הכי נמי שפינוי הקערות נחשב כצורך מקומו, והיא גופא הראיה שפינוי נחשב כצורך מקומו?^ח

וכן כתב הרמ"ך בדעת הרמב"ם שרק לצורך השתמשות באותו מקום נחשב זה ל'לצורך מקומו'.^ט וכתב שאליבא דהרמב"ם אכן יהיה אסור לפנות את הקערות מהשולחן, אע"פ שהרמ"ך עצמו מתיר זאת.

וכן מרש"י (קכב: ד"ה לצורך גופו) משמע שלפנות את הקערות מהשולחן שרי. וכן כתב להדיא רבינו תם: "...ודוחק ר"ת לומר לפי' הקונטרס דקערות אחר שאכלו בהן דדרך להסירן כל שעה חשיב צורך מקומו תשמיש המיוחד לו..." (תוס' לו. ד"ה הא דרבי נחמיה).

ובאמת כך פסק בשו"ת אור לציון (פכ"ו תשובה ג' בהערה) שלקחת סיר מהשולחן כשהוא מפריע, נחשב כצורך מקומו שהרי ע"י זה נעשה השולחן נקי. וכן פסק הרב אביגדר נבנצל (כתשובה מא' אב תשע"ב) שאם הימצאותו של עט הנמצא על השולחן אשר לא אוכלים עליו מפריעה בשל נוכחות אורחים, מותר להזיזו מן המקום בו הוא מונח. וכן ראיתי בשם הגר"ש אלישיב (אשרי האיש, או"ח ח"ב, פי"ז ס"ז) וכן כתב הגר"ח גריינמן בספרו חידושים וביאורים (שבת קכד). ולפ"ז מותר לטלטל פלאפון (שאינו מוקצה מחמת חס"כ, או אסור מטעמים אחרים כגון שיש לו חיישנים וכדו') שמצלצל כי נחשב לצורך מקומו, אע"פ שאינו צריך את השטח שעליו מונח הפלאפון אלא רק את פינוי הפרעה שנגרמת מחמתו. כ"פ בספר מנחת יעקב (לרב יעקב דהאן, חלק ה' פ"ב), וכן משמע מדברי הגר"ש וואזנר (משנה ברורה למעשה עמ' גמרות שלא משמע כן, ובאמת רוב רובם של הראשונים חולקים על דבריו וסוברים דרך ב'גזירת כלים' שייך היתר טלטול לצורך גופו או מקומו, אך מוקצה אסור בטלטול לגמרי, ואכמ"ל.

ח. ולגבי מה שכתב המאירי (ביצה כח:): שההיתר של היזק ברה"ר אינו נחשב כ'לצורך מקומו', אין לדיוק מדבריו שסובר כהרשב"א כמו שכתב הרב מרדכי וויליג בספרו 'עם מרדכי' (עלמ"ס שבת עמ' קי) דכוונתו דבכלל 'צורך מקומו' הוא, והוכיח כן מהמשך דבריו ע"ש.

ט. וכ"פ האגרות משה (או"ח ח"ה סי' כא אות לא) הרב ניסים קרליץ (חוט שני ח"ג פמ"ה סק"ד) הרב דב ליאור (שו"ת דבר חברון או"ח ח"א סימן ש') והשש"כ (פ"כ סע' י' וס"ק כ"ד) שרק לצורך השתמשות באותו מקום נחשב כצורך מקומו [אע"פ שהשש"כ (שם) הביא בהערה בשם חכם אחד דכל שמתבייש בפני אורחים כגון שמונח על השולחן כשמל"א אף שבכה"ג בחול אין מתבייש בכך, אבל כיון שבשבת מתבייש ולכן לא יכניסם לחדר בגלל המוקצה הנמצא במקום - מקרי צריך למקומו].

ק"ב) שהתיר לטלטל מאורר שמנשב בחוזקה, שנחשב כצורך מקומו [וכן נראה קצת שדעת הגרע"א והחזו"א כפי שהוזכר לעיל].

טלטול לצורך כל דהוא: יש לעיין האם מה שהותר טלטול 'לצורך גופו ומקומו' הוא דוקא לצורך השתמשות בגופו של הכלי או במקומו (או פניו), או שמא כל דבר שטלטלו הוא לצורך השבת.

ראינו בגמרא מחלוקת אביי ורבא בהשתלשלות ההיתרים שהותרו, אביי ביאר שבהתחלה התירו כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ואח"כ התירו לצורך מקומו. הקשה רבא לאביי והרי כתוב "התירו", למה שיהיה שיתירו רק בלצורך גופו ולא לצורך מקומו? ביאר רש"י שסברת רבא היא שגם לצורך גופו וגם לצורך מקומו שניהם "לצורך", ולמה שנחלק ביניהם? לכן רבא הסביר כהסברו, שמותר לטלטל בין לצורך גופו בין לצורך מקומו. לכאורה מוכח מהסבר רש"י בגמרא שכל שהוא "לצורך" - מותר לטלטלו.

ונראה שכן מוכח מסברא, שהרי אין עוד טעם לחלק בין "לצורך גופו או מקומו" לבין "מחמה לצל". והרי לכאורה האדם צריך את שניהם, שכמו שאדם צריך בגופו של כלי שמלאכתו לאיסור להשתמש בו, כך צריך האדם להציל את חפציו מחמה לצל, ולכאורה מאי בינייהו? הרי את שניהם האדם צריך, והרי גם כשאדם מציל חפץ מסויים מחמה לצל ברור שאינו עושה כן בשביל לשרת את החפץ, אלא ודאי עושה כן כדי שיוכל להשתמש בו.

אלא נראה שיסוד החילוק בין צורך גופו או מקומו למחמה לצל, הוא שלצורך גופו או מקומו הוא בשביל השבת עצמה, בשונה מחמה לצל שעיקר טלטולו הוא השימוש בחול.

וכן משמע מסברא, מאי חזית דדייקת מרישא (היתר לצורך גופו או מקומו), דייק מסיפא (איסור מחמה לצל) שכל השאר מותר.

ויסוד זה היא גופא החילוק בין כלי שמלאכתו לאיסור, שנאסר בו הטלטול מחמה לצל, לבין כלי שמלאכתו להיתר, שהותר בו הטלטול מחמה לצל. כיוון שכלי שמלאכתו לאיסור אין עיקר שימושו בשבת, שהרי מלאכתו לאיסור, לכן עיקר הצלתו הוא בשביל חול, ואילו כלי שמלאכתו להיתר, ששימושו בשבת

כשימושו בחול ואין חילוק בין תשמישו בשבת לתשמישו בחול, לכן הותרה הצלתו כיוון שהצלתו היא גם לשבת.⁹

וע"פ זה יש להתיר טלטול בין כלי שמלאכתו לאיסור ובין כלי שמלאכתו להתיר כאשר הטלטול הוא לצורך השבת, אע"פ שאינו לצורך גופו, וכגון מניעת דבר המפריע לו בשבת, טלטול חפץ בכיסו בכדי שלא ישכח להביאו למקום כלשהו, סידור חפצים מבולגנים (אע"פ שלא מטלטל לצורך מקומם אלא רק מסדרם).

והנה מצאנו סמך מהראשונים ליסוד זה. כתב ההשלמה (קכג: ד"ה מסקנה), וז"ל: "ומחמה לצל אסור בדבר שמלאכתו לאיסור אפילו לרבי שמעון דלית ליה מוקצה דכיוון שמלאכתו לאיסור אינו עשוי בסתמא להשתמש בו בשבת ואם מטלטלו מחמה לצל כמטלטל משבת לחול הוא, ולא דמי לדבר שמלאכתו להתיר, דהתם כשמטלטלו מחמה לצל סתמיה לצורך שבת הוא שהרי עשוי להשתמש בו ביום, אבל דבר שמלאכתו לאיסור סתמיה אינו עשוי להשתמש בו ביום ואם מטלטלו כמטלטלו משבת לחול דמי", עכ"ל, וכדבריו כתב המאירי (קכד. ד"ה מקצת) לגבי כלי שמלאכתו לאיסור, שיש לחלק אם מטלטלו לצורך שבת - שאז מותר, לבין אם מטלטלו לצורך חול - שאז אסור.¹⁰

וכ"כ גם בספר המאורות¹¹ (שבת קכד.), וז"ל: "דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו - אין, מחמה לצל-לא, דכמטלטלו בשבת לחול דמי". וכן משמע גם מדברי האור זרוע (סי' לז) ע"ש ואולי אפשר לדייק כך גם מלשון רבינו ירוחם (תאו"ח נ"ב ח"ג), גבי מוקצה מחמת חסרון כיס, שם כתב שאסור לטלטלו אפילו לצורך מקומו "או לצורך שום דבר המותר לעשותו בשבת" אולי הוא מסביר שזה

י). סברא זו מתאימה גם לפירוש הריטב"א שכתב אחרת מרש"י ושהמשותף בין צורך גופו לצורך מקומו הוא ששניהם צורך גדול.

יא). ואין סתירה מדבריו בדף קנד: מאיסור הורדת החפצים שעל החמור, דשם אינו צורך שבת אלא זה שמירה על החמור וזה בדיוק 'מחמה לצל' ואח"כ ראיתי שכן תירצו הגר"ח גריינמאן (חידושים וביאורים שבת קכד.) וה'עם מרדכי' (שם עמ' קט), וברוך שכיוונתי.

יב). רבי מאיר ב"ר שמעון המעילי מנבורנה, רבו של רבינו מנוח ושל רבינו אהרן הכהן מלוניל בעל האורחות חיים ותלמיד חבר לרמב"ן. היה אחיינו של בעל ההשלמה (רבי משולם בן יעקב, שהיה רבו וחברו של הראב"ד) וממנו ינק את רוב חוכמתו.

הוא ההגדרה של צורך גופו, דאל"כ מה ההוה אמינא [וע"ע בדברי הריטב"א (גיטין עז:)] שהשתמש במושג "לצורך השבת" וצ"ב⁽³⁾.

ונראה להביא ראיה ליסוד זה מהגמרא בדף מה., שהתירו לטלטל נר חנוכה מפני הליסטים (חברים) שיחרימו את הנר לע"ז (כפי שהסביר רב ניסים גאון שם), למרות דהוקצה בין השמשות והטעם הוא כיוון שכדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק. ולכאורה צ"ע כיצד מתירים לטלטל את הנר, והרי מוגדר הוא ככלי שמלאכתו לאיסור, שאסור בטלטול שלא לצורך גופו או מקומו, דלזה גם רבי שמעון מודה שאסור? וטלטול הנר מחשש מהחברים אינו לצורך השתמשות בכלי ולא לצורך מקומו. אלא נראה שטלטול זה נחשב טלטול לצורך השבת, כדי למנוע היזק וכד' וכיוון שטלטול זה נצרך לשבת, נחשב הוא טלטול לצורך שמותר (אע"פ שאינו לצורך גופו או מקומו). כך הוכיחו בשו"ת מחזה אליהו (סי' לו), בספר אהליך יעקב (עמ"ס שבת ע"ש), וכ"פ הלכה למעשה הגרש"ד גרוס (משנ"ב למעשה עמ' קיב) שהתיר לקחת עט מילד קטן שמקשקש על רהיטים [אולם צ"ע שהוי כמחמה לצל] וכעין זה פסק ג"כ הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש, או"ח ח"ב, פי"ז ס"ד). וע"ע בקונטרס בהלכות מוקצה לגר"ח פ' שיינברג (הובא בסוף ספר שלמי יהודה)⁽⁴⁾.

ובאמת כן נראה מדברי הפוסקים, כהגר"א (יו"ד סי' רסו סק"ג, נבארו בהמשך) והלבוש (שח א) שכתב: "כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו ולא נאסר אלא מחמה לצל שהוא צורך הכלי עצמה וזה לא התירו", וכן מבואר מדברי הפרי מגדים (משב"ז סי' רסה סק"א) שכתב "ומיהו לצורך גופו י"ל היינו מה שצריך לו בשבת משא"כ שמן לצורך לאחר השבת ודאי אסור לטלטל עברו כשמלאכתו לאיסור", וכן משמע מדברי החיי אדם (הלכות שבת כלל סו סע' ד) וז"ל: "ולא התירו [לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור] אלא לצורך השבת... וכיצ"ב לצורך השבת", וכן נראה קצת מדברי הט"ז, אשר הביאו המשנ"ב (סקכ"א): "אבל

(ג). יש להבהיר שהגדרת יסוד זה של צורך ושלא לצורך, אין הכוונה שאיסור טלטול דבר שמלאכתו לאיסור מחמה לצל הוא משום איסור 'הכנה משבת לחול' אע"פ שזו אכן היא ההגדרה של מחמה לצל, אין האיסור מצד איסורי 'הכנה' שהרי מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר בשביל צורך שהוא בחול [כפי שמפורש בגמ' בביצה (ג:)] שמותר לכפות קערה ע"ג ביצה שנולדה בשבת כדי שלא תישבר [אלא הוא יסוד מכללי הלכות מוקצה אשר מבאר את החילוק בין הצרכים.

(ד). וע"ע בספר 'אור לנתיבתי' (שיעור מו) לרב פינחס שוב, שביאר יסוד זה באריכות, אולם למסקנה סייג אותו וצמצמו, וסייגו למעשה אינם מתיישבים לי כ"כ, ונראה לי יותר כדברינו למעלה.

שלא לצורך כלל - היינו אם כל היום לא יצרכנו כלל, אבל אם יצטרך לו באותו יום והוא מטלטלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו שרי"ט^{טו}.

לעיל כתבנו שכל כלי בין אם מלאכתו לאיסור ובין אם מלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך כלל, והנה אדם המשחק עם חפץ מסוים כדי להפיג שעמום או עצבים נראה דודאי מיקרי צורך גופו ומותר, כמו שפסק החזון איש (מעשה איש ח"ה עמ' יח), וכ"כ בשו"ת באר משה (א, כג) ובשו"ת אז נדברו (א, עט. אות קפו') (בין בכלי שמלאכתו לאיסור בין במלאכתו להיתר). אולם אדם המתעסק בחפץ בעלמא מיקרי שלא לצורך ואסור, כפי שפסק הגרי"ד סולוביצ'יק (מפני הרב עמ' פ), והגר"ש דבליצקי (בהערותיו 'מנוחה שלמה' לספר 'מנוחה נכונה' ס"ק קי"ח) ע"ש שהביא את השל"ה שזעק על כך.

המשך טלטול כלי שמלאכתו לאיסור

א"כ הגדרת טלטול שלא לצורך היא - כל דבר שמטלטלו ותכלית טלטולו היא עבור חול, וכל דבר שמטלטלו ואינו צריך את הדבר שמטלטל כדי לקיים את תכלית הטלטול [כגון טלטול צרור מפתחות שיש שם מפתחות שאינו צריך להם, לכאורה חייב הוא להוציאם מהצרור לפני שבת^{טז} וה"ה לחפצים הנמצאים בכיסו, כך מוכח מהגמ' גבי כיס של מעות שרוצה להציל בו ס"ת צריך לרוקן את הכיס] וכן כל דבר שמטלטלו ואינו מודע לתכלית סיבת טלטולו.

והנה, כיוון שאיסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור או להיתר אינו משום מוקצה אלא הוא גזירת כלים, אם התחיל לטלטלו לצורך מקומו מותר לו להניחו באיזה מקום שירצה, כדמוכח בגמרא (מג.), שם מובאת שיטת רבי יצחק (שאין הלכה כמותו) שאין לטלטל שום כלי, אפילו אם מלאכתו להיתר, אם טלטול זה הוא לצורך הצלת דבר המוקצה ("אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל"). לדעתו, אם ישנה ביצה שנולדה בשבת הנחשבת כמוקצה, אסור לקחת קערה ולכפות אותה מעל הביצה בשביל להגן עליה. מקשה הגמ' על שיטתו, והרי יש משניות מפורשת

טו). ועיין בפני יהושע (שבת לו.) שם גם כן משמע שעשה חילוק זה.

טז). כ"כ השש"כ (כ, פג) שיוציא את המפתחות האסורים מהצרור בע"ש.

האומרות שפעולה זו מותרת. ומתרת הגמ', שמשניות אלו מדברות במקרה שכבר הרים את הכלי לצורך מקומו (שמותר גם אליבא דרבי יצחק). כלומר, כיון שהכלי כבר נמצא בידו, מתירה המשנה להניחו היכן שירצה ואפילו אם אותו מקום משרת מוקצה.

מוכח מכאן שכיוון שהתחיל לטלטל את הכלי לצורך מקומו מותר לו להמשיך את טלטולו (על אף שאין הלכה כרבי יצחק, עדיין הוגדר לנו ההיתר של לצורך מקומו, כמש"כ תוס' ג: ד"ה אבל).

וכן מוכח מדברי הגמ' בדף קכד: גבי הקערות, שלרבה התירו משום גרף של רעי ולרבא מותר משום שהוא לצורך מקומו. ולכאורה מטעמו של רבה מוכח שהכוונה היא להוציאם מחוץ לבית, ממילא ה"ה אף לרבא, אע"פ שהטלטול הוא לצורך מקומו מותר לו להוציאם מחוץ לבית (כך הוכיח הגר"א בביאורו ס"ג).

והנה כל היתר זה של המשך טלטולו היינו דווקא במה שהותר טלטולו לצורך מקומו (כלומר כל מה שנאסר מצד 'גזירת כלים'), אך אינו תקף לגבי טלטול מוקצה, כדמוכח מהגמ' בשבת קמב: לגבי כלכלה שהאבן בתוכה, שאסרו להמשיך את טלטולה אע"פ שהיא כבר נמצאת בידו, כיוון ששם מיירי במוקצה מחמת גופו. וכן מוכח מדף קנו: שם מסופר על לוי, שהיה בודק בהמות שחוטות בשבת רק ליד פח אשפה, כדי שאם ימצאו כטרפה לא יצטרך לטלטלו אלא ישליכנו מיד לאשפה, וזאת אע"פ שהם כבר בידו, כיוון דגם שם מיירי במוקצה מחמת גופו, שאין לו תשמיש היתר בשבת. וכן מהגמ' בביצה (כח:), שהצריכו לעזוב שיפוד שצלו בו בשר מיד ולטלטלו רק ברגלו אע"פ שנמצא בידו, כיוון שמדובר במוקצה מחמת מיאוס. וכן מוכח מהגמ' בשבת (קיו:), כשמביאים תיק כדי להציל איתנו ספר תורה מדליקה, אם יש בו מעות הצריכו לנער מהמעות שבתוכו, ואסרו לטלטלו יחד עם המעות. וכך גם מוכח מדף קמב: שם הקשו אליבא דרבי יהודה שיש לו מוקצה, איך כאשר טווים את האווז התירו להשליך את המעיים שלו, משמע שאסור אף כשעודו בידו. וכ"נ גם מהירושלמי בדמאי (פ"ז ה"ב) לעניין טלטול תרומה טמאה בשבת ע"ש^(יז).

(יז). דלא כדברי הנצי"ב מוולאז'ין בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' לו) ע"ש

וכן כל היתר זה מיירי רק כאשר תחילת הטלטול היתה בהיתר של 'לצורך מקומו' כפי שכתבו הראשונים להדיא, כהרשב"א (קכד:) שכתב שאם טלטלו לצורך מקומו מותר לו להניחו באיזה מקום שירצה. וכן מבואר גם בתוס' (ג: ד"ה אבל), הר"ן (ביצה ב. ד"ה ומינה שכתב שטעם ההיתר הוא מפני ש"טלטלו ברשות") הרב המגיד (כה, ה) ועוד. וכך משמע מדברי הרמ"ה (הובא ברי"ו), הרא"ה (ביצה כח:) והשבה"ל (הובא בב"י רסג-יג), שפסקו שאם שכח מעות בכיסו ונכנסה שבת יפילנו מכיסו לאלתר ע"ש^(ח).

וכן מוכח מהגמ' בשבת דף לה., שאומרת שבכניסת שבת היו תוקעים שש תקיעות להודיע על השלבים השונים של פרישה ממלאכות. לאחר התקיעה השישית מקבלים שבת באופן מוחלט ונאסר לעשות כל מלאכה. הגמ' שואלת מה יעשה החזן התוקע בשופר אחרי שגומר הוא לתקוע את התקיעה השישית, שהרי נמצא אוחז בשופר בזמן שכבר נכנסה השבת. מתרצת הגמ' שהיה לחזן מקום צנוע בראש גג, ששם היה מניח את שופרו, כדי שלא יצטרך לטלטלו. כלומר אפילו באופן זה שהרים את המוקצה קודם כניסת השבת ורק אח"כ נכנסה השבת, צריך להניח את המוקצה מיד, ורק כאשר התרנו לו להרים את המוקצה בשבת, יכול להניחו היכן שירצה.

וכן מוכח מהתוספתא (סוכה פ"ד ה"ז) שם מבואר שסיום התקיעות הוי קבלת שבת "ואפילו נר שבידו אין נותנו ע"ג מנורה אלא מניחו בארץ" ע"ש^(ט).

(יח). דלא כהאגודה, שכתב שכששכח ארנקי של מעות בכיסו כיוון שנמצא בידו יכל להניחו באיזה מקום שירצה, משמע שסובר שגם במקרה ששגג והרים את המוקצה באיסור (הובא בבית יוסף סו"ס שיט ונפסק ברמ"א סי' רסו סע' יט) [אולם אפשר לחלק ששאני הכא שהמעות בכיס ומטלטלו בטלטול מהצד].

(יט). ראייה נוספת לשיטה זו הביא הרב אריאל פרג'ון מהגמ' בביצה לו:, שם שמואל אומר שסיר של חרס ומצא בו צואה מותר לרוקן את הסיר אל מחוץ לביתו כיוון שהוא נחשב כגרף של רעי שהותר טלטלו. אולם, אחרי שרוקן את הצואה מהסיר אסור לו להחזיר את הסיר לתוך הבית אא"כ ממלאו במים, ורק אז מותר לו להחזירו אגב המים. והנה אע"פ שהמוקצה בידו עדיין אסור לו להמשיך טלטולו [ההיתר של גרף של רעי שונה הוא מההיתר של לצורך גופו או מקומו שהיתר של גרף של רעי הוא 'אילוץ' מחמת מיאוסו בשונה מהיתר של גופו או מקומו שמותר לגמרי להשתמש בכלי לצרכים אלו].

וכן הוסיף ראייה בספר אבן העזר (סי'רסו) ממה שהובא בראשונים שצריך להשליך את גרעיני הפרי מיד אחר אכילתו.

וכ"כ הגר"א בביאורו (יו"ד סי' רסו סק"ג) על דברי הרמ"א שמותר לטלטל את הסכין גם לאחר המילה וז"ל (ההוספות בסוגריים הם מהכותב): "...אבל המהרי"ל כתב דמיד אחר המילה יזרוק האיזמל מידו ודרכי משה כתב שנראה לו דברי רבינו ירוחם (שהתיר לטלטל את הסכין), ואישתמיטהו (ונעלם מהד"מ ורי"ו) דברי תוספתא וירושלמי מפורש כדברי המהרי"ל שבתוספתא כפ"ב דסוכה 'רבי יוסה אומר: יום טוב הראשון שלחג שחל להיות בשבת [בזמן המקדש], כיון שיצא בו ידי חובתו- אסור לטלטלו'. ובירושלמי ספ"ג שם [כך היה המנהג בירושלים אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו. נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו. לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו]. הניחו בארץ אסור לטלטלו [...] אף בסכין של מילה כן אף במצה כן] ולא שייך כאן 'אין מוקצה' דבאמת מוקצה הוא אלא שמותר משום צורך מצוה וכן השיגו בט"ז ע"ש וגם מש"כ המהרי"ל שצריך לזרוק מידו, הדין עמו ואע"ג דגבי מלאכתו לאיסור כשמטלטלו לצורך מקומו מותר [לו להמשיך לטלטלו כדי] להצניעו כמש"כ באו"ח סי' ש"ח ס"ג, כאן [לגבי סכין של מילה] אסור, וראיה ממ"ש מספ"ב דשבת [א"ר יוסי בר חנינא] שמעתי שאם בא [להדליק אחר שש תקיעות מדליק שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו, אמר לו אם כן נתת דבריך לשיעורין אלא] מקום [צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות] דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה, שמותר לטלטל לצורך גופו ומקומו רק מחמה לצל אסור דהוי שלא לצורך דאפילו לרבי שמעון דלית ליה מוקצה כלל, מודה בזה כמו שכתבו תוס' ספ"ב דשבת [לו. ד"ה הא דרבי נחמיה, דאיסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל] דאינו מחמת מוקצה וכמו כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל [שאסור], בזה [הכוונה בלהמשיך טלטול שהתחיל מחמת מקומו] מותר כיוון שמטלטל [כהמשך לטלטול הראשוני שהיה לצורך מקומו, ורוצה להניח את אותו הכלי שמלאכתו לאיסור במקום מסויים, המשך טלטול זה נחשב כ] לצורך, מה שאין כן במה שאסור לטלטל אף לצורך גופו ומקומו...". עכ"ל.

נמצאו מבוארים מדברי הגר"א הרבה מהיסודות שביארנו: א. שכלים אינם אסורים בטלטול משום מוקצה. ב. כל היתר המשך טלטול^כ הוא רק בכלי שמלאכתו לאיסור, ורק כאשר תחילת הטלטול היה בהיתר^{כא}. ג. כלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמלאכתו להיתר מותרים בטלטול לכל צורך כל עוד הוא לצורך השבת.

את היסוד השני, שכל היתר המשך טלטול הוא דוקא בכלי שמלאכתו לאיסור, ולא במוקצה, כתבו גם הט"ז (יו"ד רסו סק"א), האבן העזר (רסו), התוספת שבת (סקט"ז), הפרמ"ג (א"א סק"ט) והדרך חיים (מ) וכ"מ מדברי המשנה למלך (הלכות ביאת מקדש פ"ג ה"כ), וכן ראיתי שהחמיר בזה הגרי"ש אלישיב (ספר מילה שלמה פי"ב ס"ד תשובה ח) ע"ש.

טלטול ע"י הערמה

איתא בירושלמי (ביצה פ"ה ה"א) שהתירו לטלטל מחצלת מחמה לצל אם יחשוב לשבת עליה. נחלקו המפרשים בכוונת הירושלמי, הקרבן העדה פירש שבערב שבת חשב לשבת עליה, אך מאידך הפני משה פירש שמדובר שמספיק שירצה לשבת על המחצלת בשבת עצמה ואז יחשב הטלטול כלצורך גופו [ונראה שדבריו מוכחים מהמשך הגמ' שרק אח"כ דנה מה הדין אם יחשוב לשבת מערב שבת (עיין באריכות בספר מנחת יעקב ח"ה פ"ב סכ"ב)]. וכך הבין המג"א (סי' שח סק"ח), והביא ראיה מדברי הירושלמי להתיר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל ע"י הערמה.

כ. האם העברה מיד ליד נחשב כהמשך טלטול אחד: ובחזון עובדיה (ח"ג עמוד נט) כתב שלהעבירו מיד ליד נחשב כטלטול אחד אך אינו יכול לתת הכלי לחברו, וכ"כ בספר חוט שני (ח"ג פמ"ז עמוד צד') שמיד ליד מקרי טלטול אחד. מאידך דעת הבן איש חי (מקץ, אות ג') שהעברת החפץ מיד ליד נחשבת כב' טלטולים ואסורה, וכ"כ הכף החיים (אות כז') ועיין בחכמת שלמה שמביא ראיה מהירושלמי שם כתוב "נותנו לחבירו" שגם העברה מאדם לאדם נחשבת טלטול אחד וכ"פ המנחת יעקב (ח"ה פי"ב ס"ה), אולם לפי דברי החת"ס אין ראיה וע"ע בעניין זה בספר חזון עובדיה בגליון שם.

כא. דלא כהמג"א (סק"ז. ורסו' ס"ק יט') שאף אם שכח ונטל את המוקצה רשאי לטלטלו יותר, אף שהנטילה לא הייתה לצורך גו"מ ועיין בחזו"א (מט, ח) שהביא הסבר שונה בדברי הגר"א.

אולם יש להבהיר שההערמה המדוברת היינו דווקא כאשר מזדמן צורך גופו אמיתי והוא באמת נהנה מכלי זה, רק שאין הצורך כ"כ גדול בשביל שיטלטל את הכלי ועיקר טלטולו הוא מחמה לצל (כגון שיטלטל מאוורר שנמצא בגשם ויפחד שיהרס, וכדי שיוכל לטלטלו הוא גם משתמש במאוורר לצורכו אע"פ שאינו צריך לו כ"כ כיוון שנהנה ממנו והכלי משרת אותו שרי). אולם אין להתיר הערמה כזו אשר היא רק מהשפה ולחוץ, והיא רק למראית העין בעלמא (כגון ששכח מחשב בחוץ, ויש חוס אשר יקלקל את המחשב ורוצה הוא להצילו ומטלטלו, ואח"כ יושב הוא על הקרקע במקום המחשב כדי שיחשב צורך מקומו. זה אינו, שהרי המקום הנ"ל אינו משרת אותו כלל ואין כאן לא חצי ולא רביע של צורך) וזה ודאי לא יעלה על הדעת שיתירו הערמה זו, דאז אם פיקח הוא יפקע ממנו כל דין איסור טלטול מחמה לצל, וכל איסור טלטול ייהפך לשחוק וללצון וזה לא יתכן (כך נראה ברשב"א (קנד:)) שלא יתכן להתיר הערמה זו).

ונראה להביא ראיה לדברינו מהגמ' (קכג:) גבי הקנים והמקלות, שבשבת לא השתמשו באותם קנים כדי להפשיט את הקרבן פסח אלא היו משתמשים בידיהם, ולכאורה למה לא הערימו?^(כב)

וכן יש להביא ראיה לזה מהגמ' דף קכד:, שם מסופר שאלויבא דרבה (האוסר טלטול כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל), לא התירו לרב כהנא להכניס את הכריות

(כב). והנה המשנ"ב הוסיף להביא ראיה מגמ' זו שאם יכול הוא להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר אסור לו להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור וכ"פ הדרישה (סע' יב בדרך אפשר) והכה"ח, אולם עצם הנחתו של המשנ"ב צ"ע שהרי כאן הנהנים צריכים את הקנים כדי שיקל עליהם ובכל זאת משתמשים בהם בידיהם אז ממה נפשך גמ' זו צריכה עיון, נראה שגמ' זו אינה ברורה כ"כ שהרי היא אליבא דרבי אליעזר שאין הלכה כמותו ואין הכי נמי שלפי חכמים, שהלכה כמותם, גם בשבת היו משתמשים בקנים, כמו שפסק הרמב"ם (פירוה"מ לפסחים פ"ה מ"ט) וכן משמע מהגמ' בדף קמ, שכאשר יש לאדם חלוק התלוי ע"י 'קנה של אורגים' הגמ' מתירה לקחת את הקנה, הנחשב ככלי שמלאכתו לאיסור (כ"כ תוס' רמב"ם ועוד) הנמצא בחלוק, אע"פ שיכול לקחת את החלוק מהמקל (ומה שכתב רש"י שה'קנה של אורגים' הוא כלי שמלאכתו להיתר, אין זה סותר את הראיה שבין כך יכול הוא שלא לטלטלו כלל, ואעפ"כ התירו לו). ובאמת רבו הפוסקים שחלקו על המשנ"ב הנ"ל והתירו לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו אף כשיש באפשרותו להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר, עיין בקצות השולחן (סי' קח' סק"ד ע"ש בבדי השולחן שדחה ראייתו של ה"ה"צ), וכן עיין במשמרת מועד עלמ"ס שבת לגרמ"מ קארפ (ח"ג קכד). שהאריך להביא ראיות נגד דברי המשנ"ב הנ"ל. ומה שהביא הגר"מ מאוזו (הערות איש מצליח) ראיה מרש"י שפירש על דוגמת המשנה "מחט לפתוח בו את הדלת-שאבד המפתח", אינו מוכח כ"כ שאפשר לומר שפירש מתי דוגמא זו שכיחה.

שלו לתוך ביתו כיוון שהיו לו מספיק כריות כבר בתוך ביתו, ולכאורה מדוע שלא יכניסם בהערמה? אלא מכאן י"ל שכל הערמה המותרת היינו דוקא שיש לו צורך בגוף החפץ שמציל (וכ"כ בספר אהליך יעקב עלמ"ס שבת סי' ז' סק"ד).

